

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

здобувачки ступеня доктора філософії Аккая Катерини Олексіївни,
1996 року народження, громадянка України,
освіта вища: закінчила у 2018 році Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна за спеціальністю 053 Психологія,
не працює,
виконала акредитовану освітньо-наукову програму ОП 36716 Психологія (053 Психологія).
Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України від «03» квітня 2025
року № 0114-1/226 у складі:

Голови разової

спеціалізованої вченої ради – Віктор ПЛОХИХ, доктор психологічних наук (19.00.01 –
загальна психологія, історія психології), професор, професор
кафедри загальної психології факультету психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Ірина КРЯЖ, доктор психологічних наук

Рецензентів –

(19.00.01 – загальна психологія, історія психології), доцент,
професор кафедри прикладної психології факультету
психології Харківського національного університету імені
В. Н. Каразіна

Олена МИЛОСЛАВСЬКА, кандидат психологічних наук
(19.00.01 – загальна психологія, історія психології), доцент,
доцент кафедри прикладної психології факультету психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Офіційних опонентів –

Марат КУЗНЄЦОВ, доктор психологічних наук (19.00.01 –
загальна психологія, історія психології), професор, професор
кафедри психології факультету соціально-гуманітарних наук і
соціальних технологій Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Ігор ПОПОВИЧ, доктор психологічних наук (19.00.05 –
соціальна психологія; психологія соціальної роботи), професор,
член-кореспондент НАПН України, професор кафедри
психології факультету психології, історії та соціології
Херсонського державного університету,

на засіданні «04» червня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора
філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки Аккай Катерині Олексіївні
на підставі публічного захисту дисертації «Професійна ідентичність як фактор позитивного
функціонування особистості студентів» за спеціальністю 053 Психологія.

Дисертацію виконано у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник Валерій ОЛЕФІР, доктор психологічних наук (19.00.01 – загальна

психологія, історія психології), доцент, професор кафедри загальної психології, завідувач кафедри загальної психології факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Дисертація виконана державною мовою.

Здобувачка має 4 наукових публікації за темою дисертації, з них 4 є статтями у фахових наукових виданнях України:

1. Олефір В., Боснюк В., Малофейкіна К. Валідизація і вимірювальна інваріантність української версії шкали позитивних і негативних переживань (SPANE). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія. 2021. (71). С. 34-42.

2. Малофейкіна К.О. Діагностика статусів професійної ідентичності в Україні: порівняння результатів двох опитувальників. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія. 2022. (73). С. 17-25.

3. Аккая К.О. Перегляд професійної ідентичності та позитивне функціонування особистості студентів: медіаторний аналіз. Наука і освіта. 2023. №4. С. 36-46.

4. Аккая К.О., Олефір В.О. Психометричні властивості української версії опитувальника "Оцінка статусів професійної ідентичності"(VISA-19). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2023. 2(18). С. 15-24.

У дискусії взяли участь голова, рецензенти, офіційні опоненти та висловили зауваження:

Попович І.С.: Гіпотеза Вашого дослідження полягала в припущенні, що процеси становлення професійної ідентичності опосередковано пов'язані із суб'єктивним благополуччям через зв'язок з осмисленістю, самоприйняттям, автентичністю та суб'єктивним контролем. Зокрема, що процеси прихильності будуть підвищувати, а процеси перегляду ідентичності будуть знижувати суб'єктивне благополуччя. Друга гіпотеза або доповнення до гіпотези стосується більшою мірою суб'єктивного благополуччя, а не ідентичності? Поясніть, будь ласка.

Аккая К.О.: Дякую за таке чудове питання. Насправді, обидві частини гіпотези скоріше стосуються професійної ідентичності як вихідної змінної. Перша частина окреслює конкретний опосередкований зв'язок між професійною ідентичністю та суб'єктивним благополуччям. І друга частина гіпотези вже уточнює характер цього зв'язку. Відповідно до теоретичних моделей, таких як трифакторна, інтегративна, процеси прихильності пов'язані з вищим рівнем позитивного функціонування, тоді як процеси перегляду ідентичності пов'язані з гіршим рівнем благополуччя, з дестабілізацією, з тимчасовим зниженням адаптації. Таким чином, обидві частини гіпотези відображають, скоріше, різні рівні аналізу одного і того ж явища.

Попович І.С.: Вами побудовано, обґрунтовано та протестовано медіаторну модель професійної ідентичності як чинника позитивного функціонування особистості студентів. Саме так визначено четверте завдання у вступі дисертації. Про чинники правомірно вести мову, коли дослідник чинить, тобто здійснює вплив. Що у запропонованому Вами дослідженні дозволяє вести мову про чинник?

Аккая К.О.: Дякую за важливе запитання – воно дозволяє прояснити логіку інтерпретації отриманих результатів. В даній дисертації термін «чинник» використовується не у сенсі активної дії дослідника, як в експериментальному дослідженні, а в теоретико-емпіричному

сенсі, тобто як пояснювальна зміна, що статистично пов'язана з варіацією показника позитивного функціонування. Чому ми маємо можливість говорити про професійну ідентичність як чинник благополуччя? Для цього є декілька причин. По-перше, це теоретичне обґрунтування ролі процесів ідентичності у формуванні позитивного функціонування. Воно представлене у вступі та у розділі першому. Ми це детально обговорюємо. Зокрема, те, що професійна ідентичність показана як чинник в декількох емпіричних дослідженнях, лонгітюдних. По-друге, це структура нашої побудованої моделі. Професійна ідентичність тут виступає як предиктор. Тому ми можемо казати у статистичному сенсі про ідентичність як чинник суб'єктивного благополуччя. По-третє, це використання медіаторного аналізу і те, що обрана модель наша дозволяє показати можливий напрямок впливу. І про вплив ми вже кажемо, як ми говорили, на основі, на жаль, лише теоретичного обґрунтування. Тому ми і кажемо «можливий вплив». І це підсилює підстави трактувати професійну ідентичність як чинник у межах нашого не експериментального кореляційного дизайну. Тож, понятті «чинник» тут використовуються скоріше у відповідності до поширеної у психології практики опису пояснюваних змінних, результати яких мають певний системний зв'язок з іншими феноменами та виступають у ролі предиктора.

Кузнєцов М.А.: і у мене є теж до вас два запитання. Перше таке: чому ви обрали саме інтегративну модель для вирішення поставленої проблеми?

Аккая К.О.: Дякую за таке запитання. Модель інтегративна, уточнена для професійної ідентичності дослідниками під керівництвом Е. Porfeli, була обрана, оскільки вона є однією з найбільш розвинених на даний момент в руслі аналізу процесуальних моделей професійної ідентичності. Вона побудована на основі класичної теорії Е. Еріксона та Дж. Марсія. Але на відміну від усталеної в нашій парадигмі теорії Дж. Марсія, вона дозволяє не зосереджуватися на статусах, які є фіксованими, а скоріше аналізувати формування ідентичності як безперервний процес. І також вона дозволяє уточнювати ці процеси на більш детальному полі. Це два процеси прихильності, два процеси перегляду і два процеси дослідження. Тобто саме ця модель дозволяє нам отримувати дуже детальний аналіз процесів професійної ідентичності і її становлення. Крім того, вона інтегрує особистісний і соціальний виміри ідентичності, і це відповідає сучасному розумінню її як ролі механізму адаптації та розвитку, зокрема у студентському віці, що є особливо актуально.

Кузнєцов М.А.: Ще одне запитання. Чи може VISA-19 бути інструментом профорієнтаційної діагностики?

Аккая К.О.: Дякую за практичне запитання. Насправді так, вона може бути інструментом, але обмежено. Що вона не дозволяє? Цей опитувальник не дозволяє нам обрати якусь сферу професійну, вона не дозволяє уточнити власний вибір, але вона дозволяє зробити зріз того, на якому етапі зараз знаходиться людина, і від цього вже відштовхуючись сказати, який саме корекційний вплив вона потребує. Наприклад, якщо ми тестуємо її за допомогою цього опитувальника і бачимо, що в неї високі румінативні процеси зараз, то це означає, що вона не потребує ще одного тесту на сферу діяльності. Вона не потребує ще раз продивлятися і обдумувати ці варіанти безкінечно. Вона і так не може вже зупинитися на якомусь з варіантів. Тоді ми вже можемо переходити до якогось іншого втручання, наприклад, знизити оцю тривогу, яка охоплює професійний вибір, і допомогти якось стабілізуватися для того, щоб подивитися в глибину себе і знайти якісь релевантні речі на противагу того, щоб розглядати безкінечно варіанти і ніколи не зробити якийсь вибір.

Кряж І.В.: У мене кілька питань, і перше стосується саме тих особливостей особистості, характеристик, які ви вивчали – осмисленість, автентичність, самоприйняття, суб'єктивний контроль. Ви їх описуєте як показник певного позитивного функціонування особистості. І також ви пишете про те, що це функція професійної ідентичності. І ось тут я хочу, щоб ви уточнили. Тобто, все ж таки, головним чином ви відносите це саме до позитивного функціонування особистості (процесуальний компонент) чи все ж таки це саме ті функції, які визначаються ідентичністю?

Аккая К.О.: Дякую за таке уточнення. Це дуже цікаве, насправді, питання. Я би сказала, що найперше я розглядаю ці змінні, як частину позитивного функціонування. Однак концепція функції ідентичності дозволяє нам саме обирати ці змінні. Бо Ви знаєте, що позитивне функціонування – воно безкінечне. Все, що завгодно можна, в принципі, туди віднести. Тому для того, щоб концептуалізувати якимось оцей перехід від професійної ідентичності до позитивного функціонування, а також скоротити безкінечний вибір до кількох обмежених змінних, ми також умовно називаємо ці змінні функціями ідентичності, бо, як показує і наше, і попередні дослідження, вони таки виконують певні функції. Але все ж таки це, перш за все, частина позитивного функціонування особистості. Варто додати, що позитивне функціонування особистості ми розглядаємо як таке парасолькове поняття. Тому, в принципі, чисто теоретично можна було б туди і професійну ідентичність як позитивне функціонування віднести. І тоді б у нас взагалі тема була просто про позитивне функціонування.

Кряж І.В.: Я задоволена вашою відповіддю. І друге питання, воно також практичного спрямування. Ось ваші медіаційні моделі, що вони нового дають саме для практичного психолога? Тобто, як вони можуть бути використані в консультуванні, в роботі практичній?

Аккая К.О.: Дякую. Це також питання, над яким я задумувалася. Насправді, я бачу ситуацію так, що прояснення цього механізму зв'язку між професійною ідентичністю і суб'єктивним благополуччям, а також оцей елемент саме процесуального позитивного функціонування, воно дає нам змогу маніпулювати благополуччям особистості, навіть при недостатньому рівні розвитку професійної ідентичності. Бо ми розуміємо, що якщо у нас тут десь просідає якийсь процес, і він спричинює неблагополуччя, то ми можемо зосередити свою увагу на підвищенні осмисленості життя якимось іншими шляхами, наприклад. Тобто недостатній розвиток професійної ідентичності буде знижувати осмисленість. Це ми бачимо з медіаційної моделі. Але якщо ми не хочемо цього ефекту, ми можемо ось цю змінну медіаторну використовувати як буфер для того, щоб підтримати суб'єктивне благополуччя. І якщо у нас вже є суб'єктивне благополуччя на певному рівні, не на низькому, то воно також стає вже ресурсом, відповідно до ресурсної теорії, наприклад. Воно стає вже ресурсом для того, щоб можна було займатися розвитком професійної ідентичності, і таким чином трошечки підтягувати всю цю історію: і професійну ідентичність, і суб'єктивне благополуччя.

Милославська О.В.: У мене такі запитання, пов'язані один з одним. По-перше, чи є практичні рекомендації для психологічної підтримки студентів, і профілактичні рекомендації, які ви могли б надати за результатами, які ви отримали (вагомими) в своїй роботі?

Аккая К.О.: Дякую за питання. Так, практичні рекомендації, в принципі, є. Вони не

відображені у роботі, і я за це отримала уже декілька зауважень, але вони є у мене в голові, так сказати. Що до практичних рекомендацій, це те, про що зараз Ірина Володимирівна казала. Практична рекомендація така, що можна підвищувати благополуччя не напяму через підвищення ідентичності, але через підвищення цієї проміжної ланки. Через зосередження на якихось активностях, які є значущими особистісно в якихось інших сферах. Можливо, це волонтерство, можливо це саморозвиток, можливо, це сім'я тощо. І тоді це буде трошечки підвищувати благополуччя і трошечки допомагати нам зворотно підвищувати стан професійної ідентичності, якщо він не на дуже гарному рівні. По-друге, з практичних рекомендацій, можна сказати, що також необхідно займатися своєю професійною ідентичністю. Тобто, ми бачимо, що якийсь ефект на СБ є, за силою його оцінити не дуже легко, через те, що там багато ланок ми дивилися, але якусь схему ми придумали, і за цією схемою найсильніше на благополуччя буде впливати ось цей румінативний пошук, постійні сумніви в своєму виборі професійному. Тому якщо студент хоче почуватися краще, то перше, що він має зробити, – це визначитися зі своїми сумнівами у професії. Для його можна як раз таки іти шляхом поглибленого дослідження, тобто розглядати власну професію більш глибоко, шукати шляхи підвищення своєї компетентності, шукати якісь кар'єрні шляхи майбутні, шукати спільноту, з якою можна об'єднатися і відчувати себе більш причетним до професійної спільки. Це буде також, скоріше за все, зменшувати професійні сумніви, оскільки, як ми бачимо з кореляційного аналізу, вони пов'язані зворотно. Крім того, сумніви взагалі, від них краще позбуватися, можна і іншими шляхами, наприклад, відкиданням тієї ідентичності, яка вже застаріла. Якщо ви сумніваєтеся, можливо ви сумніваєтеся не просто так, можливо, дійсно, цей шлях вам не підходить, і ви це відчуваєте. Тобто, у вас не сформована оця ідентифікація з прихильністю.

Якщо говорити про профілактичні рекомендації, їх можна згрупувати у два пріоритетні напрями. По-перше, це сприяння професійному самовизначенню, по-друге, це підтримка суб'єктивного благополуччя. Про підтримку суб'єктивного благополуччя, я думаю, я казала вже дуже багато. Як же сприяти професійному самовизначенню? Наші дані показали дуже цікавий момент, що досвід професійної діяльності у студентські роки, він сприяє і є позитивним для професійної ідентичності, особливо, якщо цей досвід фаховий. Тому, ми, дійсно, як вже зазначалося, не знаємо, чи це причинний вплив, але, скоріше за все, спираючись на попередні дослідження, вплив буде взаємообумовлюючим. Тому досвід, він скоріше за все сприяє ідентичності, а ідентичність мотивує до фахової активності. Тому рекомендація – за можливості проходити стажування або працювати за фахом ще під час навчання. І по-друге, створювати умови для набуття прикладного професійного досвіду у навчальному середовищі, це також дуже важливо для формування стійкої, безсумнівної професійної ідентичності.

Плохих В.В.: У живому робочому процесі захисту повинні прийняти участь всі, тобто і я маю задати якесь запитання. Ну, у мене просте запитання: ви в своєму дослідженні, у роботі, приділяли увагу більше тому, як зміни в професійній ідентичності відбиваються на суб'єктивному благополуччі з точки зору позитивного функціонування. А у мене запитання такого плану: а суб'єктивне благополуччя, в принципі, якось впливає на розвиток професійної ідентичності?

Аккая К.О.: Дякую за цікаве дискусійне питання. Насправді, причин вважати, що суб'єктивне благополуччя якось суттєво впливає на розвиток професійної ідентичності, немає. Суб'єктивне благополуччя вважається доволі мінливою змінною, яка також піддається впливу багатьох факторів. Однак, оскільки суб'єктивне благополуччя дійсно пов'язано з евдемонічним благополуччям, і про це є дуже багато робіт, і взагалі, гарний

емоційний фон, сприятливий, він може підтримувати принаймні якусь активність людини. Ми бачимо, що якщо фон несприятливий, немає задоволеності життям, то це вже початок депресивних проявів, і як правило депресія не призводить до якогось бусту активності. А визначення професійної ідентичності вимагає бути активним від людини. Воно вимагає досліджувати активно своє середовище та себе, воно вимагає робити якісь активні вибори, тому, скоріше за все, якщо проводити лонгітюдне дослідження, ми побачимо якийсь невеличкий, слабенький, але також вплив (взаємообумовлюючий) суб'єктивного благополуччя на підвищення процесів професійної ідентичності. Однак, попередні лонгітюдні дослідження, як правило, показують, що цього впливу нема, і вплив більш односторонній, скоріше, саме процесів ідентичності або ідентичності загалом – вони впливають на суб'єктивне благополуччя. Ось якщо б ми говорили про психологічне благополуччя, наприклад, за К. Ріфф, тоді ми б казали, що так, дійсно там впливи сто відсотково обумовлюючі. Там це показано, є дуже багато досліджень (не дуже багато, але багато). Ось. Але що до СБ, свідомості цьому поки що немає.

Плохих В.В.: Дякую. Ну, і так навертається запитати – а як ви розумієте взагалі поняття благополуччя. В принципі, благополуччя, як родове для всіх цих благополучч?

Аккая К.О.: Дякую, це питання, яке, мені здається, виходить далеко за рамки психології. Я якось бачила статтю цілу, де аналізувалося питання благополуччя у різних контекстах – у західному культурному середовищі та у, скажемо так, східному культурному середовищі, азійському скоріше навіть. І тому благополуччя, або добробут, там розуміється цілком різними шляхами. Якщо для нас, для нашої частини світу (скажемо так, ми більше частина західної цивілізації звісно), якщо для нас це скоріше задоволеність життям, щастя, якість процвітання як особистості, процвітання в житті, матеріальний добробут якийсь, здоров'я тощо, то для східних цивілізацій благополуччя це скоріше благополуччя нації, благополуччя соціуму, це не індивідуальне благополуччя. І також відмінність в тому, що це не якісь яскраві емоції, яких ми очікуємо. Ми кажемо «благополуччя» і очікуємо, що будемо активно радіти життю. Для східних цивілізацій благополуччя це скоріше англійською це «content» – це як задоволеність, скоріше, спокійна така радість, вдоволеність станом речей, який є. Тому я не знаю, чи релевантне моє особистісне якість розуміння благополуччя, коли в нас є таке чудове дослідження, яке показує, що благополуччя може мати два обличчя.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,

«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує АККАЯ Катерині Олексіївні ступінь доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої вченої ради _____

Віктор ПЛОХІХ
(власне ім'я та прізвище)